

Les conflictivitats generades pels proveïdors dels exèrcits del Rei a les darreres Corts catalanes (1701-1706)

David Ferré Gispets
Universitat Pompeu Fabra

La Guerra dels Nou Anys i la implicació de la “troca barcelonina” en l’abastiment de l’exèrcit de Carles II

La segona meitat del segle XVII fou un període d’una enorme intensitat bèl·lica que afectà de ple el Principat de Catalunya. Malgrat el retorn a l’obediència hispànica de les institucions catalanes l’any 1652, les fronteres pirinenques catalanes continuaren essent un dels teatres principals de la secular pugna internacional hispanofrancesa (Espino 2014). Aquest fet generà una gran presència militar sobre el terreny, tant per part d’unitats hispàniques com franceses. Durant tot el període, tant les autoritats catalanes com diversos individus i companyies comercials del territori s’ocuparen activament en el proveïment d’aquestes tropes, especialment aquelles sota l’autoritat de Carles II (Ferré Gispets, 105-134).

Aquestes activitats suposaren un notable focus de negoci, alhora que també esdevingueren una plataforma immillorable per demostrar fidelitat a la Corona i així, obtenir-ne gràcies i honors. La trajectòria del comerciant neerlandès establert a Catalunya Arnold Jäger n’és un clar exemple, atès que obtingué el seu nomenament com a ciutadà honrat de Barcelona al·legant mèrits com a proveïdor de l’exèrcit reial encarregat de pacificar l’important aixecament pagès dels Barretines o Gorretes entre 1688 i 1689 (Oliva, 133-137).

Amb l’esclat de la Guerra dels Nou Anys (1689-1697), aquesta demanda es disparà, afavorint l’entrada en aquest àmbit de negoci d’un sector significatiu de la puixant burgesia comercial catalana enriquida pel creixement dels intercanvis amb els mercats atlàntics nord-europeus (Torras, 50-77). És ben coneguda la seva participació en els importants contractes de provisió de grans per la tropa de 1691 i 1692, en els que s’obligaren a entregar 90.000 quarteres de blat i 130.000 quarteres d’ordi (Lobato, 187-195).¹

Precisament, els prenedors d’aquest important contracte formarien part d’una estreta i ben lligada xarxa de mercaders, botiguers i artesans barcelonins vinculada comercialment i familiar que Albert Garcia Espuche ja batejà amb l’evocador nom de la “troca barcelonesa” (Garcia Espuche, 317-320). Entre els proveïdors o assentistes de les tropes reials durant la guerra hi trobaríem noms com els de Pau Feu, Joan Navarro, Joan Colomer, Arnold de Jäger, Joan Kies, Andreu Trulles, Joan Lapeira, Francesc Feliu de la Penya o Joan Puigguriguer, entre d’altres (Espino 1993, 318-321). Tots ells disposaven de la capacitat econòmica suficient com per mantenir l’abastiment de les tropes tot i les irregularitats i mancances tant del sistema logístic hispànic com de la pagadoria reial. A canvi de suplir aquestes mancances amb els seus patrimonis i habilitats, bona part d’aquests individus assoliren importants beneficis econòmics i la consecució de noves dignitats nobiliàries (Espino 1996).

¹ Arxiu Històric de Protocols de Barcelona [AHPB], 818/88, Notari Rafael Albià, ff. 157r-159r, [24-04-1690].

Noves i velles conflictivitats a l'entorn de la provisió a Catalunya amb l'arribada de Felip V

La signatura de la pau de Rijswijk de 1697 i el posterior acostament hispanofrancès que culminaria amb l'arribada definitiva de Felip d'Anjou al tron de Madrid, generà l'arribada de diverses novetats en l'ordenament legal que tindrien un impacte notable en la gestió dels proveïments militars a Catalunya. Com també succeí amb altres decrets i modificacions legals fetes pel nou monarca, aquestes innovacions acabarien desembocant en intensos conflictes amb les institucions catalanes (Albareda 1993, 65-70).

Un àmbit en el que les novetats foren especialment evidents, fou en l'explotació dels boscos catalans per la construcció naval. Precisament, un dels primers decrets signats per Felip V el dia 30 de juliol de l'any 1701 fou per permetre –almenys aparentment– l'explotació lliure de fustes del Pirineu català per part dels mercaders i contractistes encarregats de la construcció de vaixells pels cavallers de l'Ordre de Malta “[...] aunque fuesse contra las Leyes y Capítulos de Corte” (Feliu de la Peña, 482). Tanmateix, en la redacció definitiva del decret no sols s’hi garantien els permisos d'explotació pels propis cavallers de Sant Joan sinó també pel conjunt de tots els súbdits de Lluís XIV. Alhora, no només es circumscriuria al Pirineu, sinó que també hi inclouria els boscos dels Ports de Tortosa:

El Rey, Ilustres y fidelísimos deputados, christianísimo mi abuelo me ha representado por medio de su embiado en esta corte la saca y corta de maderamen que necesita de los bosques reales de Tortosa para la fábrica de sus navíos respecto de la abundancia que allí áy ajustando al precio que fuere de estilo, pidiéndome se le franquee el permiso para ello, y assí mismo me ha suplicado el gran maestro de la religión de San Juan y su embaxador se le pemitia sacar también de esse Principado la madera necessaria para fabricar dos vaxeles y ponerlos en la esquadra de su religión. (DGC, 15).

Segons les investigacions de Pablo de la Fuente de Pablo, des de 1698 la presència de proveïdors de fusta francesos al Pirineu havia crescut exponencialment després que de que Lluís XIV els permetés explotar els recursos forestals pirinencs a ambdós vessants de la serralada, alhora que els facilitava el transport de troncs extrets dels boscos de Requesens –sota sobirania directa de l'Ordre de Malta– cap a Roses i d'allà, a l'arsenal de Toló (De la Fuente de Pablo, 35 i 42-44).

Aquesta potent penetració dels agents francesos i maltesos a l'explotació forestal catalana coincidí temporalment amb l'entrada definitiva dels boscos catalans dins del radi d'acció directa dels proveïdors de fustes de l'Armada hispana. La mostra més clara en seria l'*asiento* concedit al navarrès Juan de Goyeneche per la provisió de pals de vaixell, taulons, pega negra i quitrà l'any 1699. En ell, se'l facultava per extreure fustes dels boscos pirinencs de Navarra, l'Aragó i Catalunya (Aquerreta, 101-102). Tal i com es veurà més endavant, el principal problema associat a aquests contractes fou l'observança o no de les exempcions de drets d'entrada i sortida dels materials que el monarca concedia als proveïdors, i que nominalment restaven en mans de la Diputació del General o dels consells locals.

A banda de l'àmbit de la fusta, un altre dels sectors en els que també es deixaren veure aquestes tensions fou en la provisió de vestuaris per les tropes. L'arribada de Felip V al poder també inicià una important onada d'aixecaments d'unitats militars per part d'agents privats que tingué un impacte notable al Principat (Andújar, 45-46, 71-72). Segons Francesc de Castellví, a l'entorn de les Corts de 1701-1702 es plantejà l'aixecament de quatre regiments íntegrament reclutats a Catalunya (Castellví, 349 i

377). Totes aquestes unitats, juntament amb les tropes ja mobilitzades necessitaven una renovació constant del seu vestuari i equipament. Alguns agents catalans ja s'havien implicat activament en aquest àmbit de la provisió des d'abans de la mort de Carles II. Un d'ells seria el sastre de Vilaller Jaume Carreres, qui aconseguí un important contracte per vestir sis Terços Provincials complets el dia 5 de febrer del 1700.² Dos mesos més tard, el brodador barceloní Antoni Bellvitges també aconseguí un contracte per fabricar 1.544 vestits pels terços italians, valons i un regiment d'alemanys.³

En les licitacions dels dos contractes, les postures de Carreres i Bellvitges s'enfrontaren –i aliaren– amb diversos comerciants d'origen francès, que també aspiraven a aconseguir la provisió de les tropes hispàniques en un context més favorable com el que s'ha descrit en l'àmbit forestal (Ferré Gispets, 151-156). Tot i que finalment els contractes acabaren en mans dels catalans, amb el pas dels mesos el recurs a les teles provinents del Llenguadoc i del Rosselló per l'equipament de les tropes fou cada vegada més important (Fajal, 561). Una circumstància que no tardà a generar noves conflictivitats, també associades a les exempcions de drets que el Rei concedia als seus proveïdors sense cap acord previ amb les autoritats locals encarregades del cobrament i la gestió d'aquests impostos.

Unes noves Corts després d'un segle de grans tensions

Les Corts inaugurades el dia 12 d'octubre de 1701 foren l'espai on els representants dels Braços pogueren, finalment, presentar davant del monarca algunes de les protestes motivades pels excessos, frauds i particularitats del relacionades amb el proveïment de l'exèrcit (Bartolí, 69-71). Unes problemàtiques que, a banda de les novetats descrites, també tenien molt present les experiències de les guerres passades. Un clar exemple en seria la voluntat d'acotar i polir la legislació a l'entorn dels allotjaments militars, que durant les dècades anteriors s'havia convertit en una de les principals xacres del país (Espino 1990). Després de durs debats, s'aprovaren quatre constitucions diferents –les 39, 52, 57 i 78– que tenien per objectiu regular aquesta pràctica (Bartolí, 70).

Una altra de les problemàtiques més oneroses tractades a les Corts no tenia pas a veure amb els sectors de la fusta o dels vestuaris, sinó amb la requisita de grans que les autoritats militars reials solien ordenar per afavorir les tasques de proveïment dels assentistes en moments de necessitat. Aquest fet solia derivar en excessos de zel i extorsions per rebaixar preus de compra als pagesos i productors, generant una evident carestia a més d'afavorir el retard en el pagament de les partides de grans segrestades per part del contractista. Els mateixos Braços definiren aquestes dinàmiques en els següents termes i proposaven:

Per quant se han experimentat grans inconvenients als naturals del present Principat, per causa dels segrestos de grans fets a instància del Assentista de Sa Magestat pagant los preus de aquells molt modichs; y Sa Magestat à ell molt crescuts, causant haveri carestia de grans en dit Principat: Perçò los tres Barços de la present Cort a Vostra Real Magestat suplicant sia de son Real Servei estatuhir ab consentiment, lloació y aprovació de la present Cort, que en cas, que lo Assentista tingués falta de grans, y per rahó de aquella se haguessen de segrestar los del present Principat, que en tal cas lo Assentista de V. Real Magestat, hage de pagar los grans als preus corrents y no pagant aquells de comptants hage dit Assentista de donar seguretat idonea a coneguda dels duenyos dels grans segrestats. Plau a Sa Magestat. (Constitucions 1704, 248).

² AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [05-02-1700].

³ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [29-05-1700].

Aquestes disposicions estaven clarament vinculades amb la demanda dels Braços per prohibir que els oficials reials poguessin exigir la prestació del servei de bagatges pel transport de grans sota els mateixos principis i legislació que regulaven aquest servei que havien de fer les viles i ciutats quan hi arribaven tropes de pas (Lalinde 1992, 19-20). En aquesta ocasió, la petició s'explicava perquè “[...] lo transport dels grans correspondria a gasto, y compte dels Assentistes del Rey al Exèrcit de Sa Magestat” (Constitucions 1704, 307). D'aquesta manera, s'intentaria acabar amb els excessos comesos per contractistes i oficials afins que, amb la voluntat de retallar costos de transport, recorrien a aquest servei per efectuar els transports de gèneres amb un preu taxat i sufragant sols l'anada dels carros i atzembles.

L'origen de la discòrdia: les franqueses de drets i les exempcions associades als assentistes

Tanmateix, com ja s'ha avançat, l'aspecte relacionat amb el proveïment de les tropes que va generar més tensió durant els debats constitucionals fou l'exempció del pagament de drets que se solia concedir als assentistes en els contractes de provisió de vestuaris per les tropes reials. Tal i com recollen diversos articles dels *asientos* empresos per Jaume Carreres i Antoni Bellvitges, tant els gèneres importats des de França com totes les robes produïdes dins les fronteres catalanes o aragoneses haurien de quedar lliures de qualsevol imposició que gravés el seu transport des dels nuclis manufacturadors fins a la plaça de Barcelona, on se centralitzava la confecció dels vestits i la seva distribució.

A Catalunya, aquestes exempcions afectaven directament el dret d'entrades i eixides i el dret de bolla de plom i segell de cera, ambdós gestionats i cobrats per la Diputació del General des de les Corts de Montsó de 1362-1363. Tal i com s'esdevenia amb bona part dels drets reials o locals que hi havia a la Catalunya moderna, el cobrament d'ambdós impostos se solia arrendar a individus o societats privades mitjançant una subhasta pública (Ferro 1987, 62-63, 260).

Segons Jaume Bartolí, les contínues queixes dels arrendataris d'aquests drets a la Diputació a causa de les exempcions foren les que motivaren la protesta dels Braços davant de Felip V (Bartolí 1979, 70). No ha de resultar una sorpresa que aquestes queixes s'esdevinguessin de manera més vehement en un moment particularment actiu pel que fa a la gran contractació de vestuaris a Catalunya i per assentistes catalans. Sens dubte, l'entrada exempta d'impostos de tota la tela necessària per confeccionar milers de vestits causà un important daltabaix en les perspectives de cobrament per part d'aquests arrendadors.

El dietari de la Diputació recull alguns exemples d'aquestes queixes abans i durant la celebració de les Corts. Segurament, el cas més sonat fou la requisita de diverses partides de roba de casa del notari barceloní Pere Pau Fontanet per part dels oficials de la Diputació el dia 8 de setembre del 1701, tot amb l'oposició activa de Gregorio de Mella, veedor general de l'exèrcit del Principat. Mella sol·licitava que totes les peces de roba fossin entregades immediatament al magatzem propietat de l'assentista Antoni Bellvitges. Poques hores després, la mateixa Diputació es negava a complir les demandes del veedor decretant que les robes es conduïssin a les cases de la Bolla i del General,⁴ “[...] a hont estarian en custòdia y sobre si era frau o no, se administraria

⁴ Els drets de Bolla i del General eren dues de les principals rendes que alimentaven les arques de la Diputació del General des del segle XIV. El dret del General o d'entrades i eixides gravava la importació i exportació de tots els béns, mercaderies i remeses monetàries que entraven o sortien per totes les fronteres terrestres i marítimes del Principat de Catalunya. Per altra banda, el dret de la Bolla del plom comprenia tres impostos diferents. El dret de joies, que taxava la importació o producció de fils d'or i plata, el del segell de cera, que gravava la compra-venda de robes ja confeccionades i la bolla de plom

justícia” (DGC 2007, 20). Un mes després de que el rei Felip inaugurés les Corts, en una de les correspondències entre els jurats dels tres Braços i la Diputació es feu constància que el dia 30 d’octubre anterior:

[...] respecte de haver fet bollar y haver-se’n aportat de la casa del General una partida de pessas de draps sens entèndrer pagar lo dret de bolla ab motiu de ser orde de Sa Magestat y de haver de servir per vestuari dels soldats de son Real Exèrcit, sobre lo qual punt se’ns presentà suplicació per lo arrendatari dels drets del General y bolla, suplicant-nos provehíssem de remey oportú y prompte.(DGC 2007, 63).

Nou dies després, els representants dels tres Braços afegien les següents acusacions a les denúncies presentades pels arrendataris:

Y que són molt los frauds que se cometen als drets de la Generalitat per ocasió que los officials y soldats de la guarnició de la present ciutat donan lloch y permeten que entren de nits las robas y mercaderies axí per las murallas com per los portals, en tant que lo dia vint-y-vuyt del mes de octubre pròxim passat, entre las dotse y la una de la nit, entraren per lo portal de Mar de la present ciutat trenta-nou càrregas de robas y mercaderias, per lo qual effecte se obriren las portas de dit portal. E com las ditas operacions sian contràrias y destructivas de la bona administració de la col·lecta dels drets de la Generalitat, a la qual devem tant singularment attèndrer y provehir de remey en compliment de nostra obligació, y de la què incumbeix tant precisa al il·lustre y fidelíssim concistori de deputats y oydors. (DGC 2007, 76).

Tot i les reticències evidents per part de les autoritats reials, finalment sembla que s’escoltaren les demandes de la Diputació. D’aquesta manera, en el Llibre IV, Títol XXVI, Número XIV, Capítol LIV de la compilació definitiva de les Constitucions de 1704 hi figurà l’obligació de que tant els assentistes de vestuaris del Rei com la pròpia administració reial haurien de pagar íntegrament tots els impostos de les robes destinades a les tropes (Constitucions 1704, 312).

El virrei Fernández Portocarrero i les acusacions per part dels representants catalans

De manera paral·lela a aquesta discussió legislativa, a finals de desembre de 1701 també s’esdevingué una gran controvèrsia iniciada pel virrei comte de Palma, on es feren algunes greus acusacions a l’entorn dels tractes entre el virrei i els assentistes de les tropes reials.

Tot aquest incident començà a causa d’una representació enviada pel comte a Felip V després que diversos síndics del braç militar posessin un dissentiment general a totes les Corts el dia 11 de desembre (Bartolí, 60). En aquesta representació, el virrei aconsellava al monarca que deixés les Corts inconcluses davant de l’actitud intransigent dels Braços i la migradesa del donatiu que estaven disposats a pagar (Albareda 1993, 79-80). Com no podia ser d’altra manera, aquesta acció generà una vehement rèplica per part de diversos representants les institucions catalanes (Castellví, 342-343). Una d’aquestes rèpliques no dubtava a acusar durament el comte de Palma de perseguir interessos personals i espuris, procurant que el monarca deixés el Principat perquè no descobrís els abusos que cometia:

que taxava tots els teixits produïts o importats a Catalunya no confeccionats. Per a més informació (Ferro, 259-261) i (Hernández, 157-177).

[...] el Conde de Palma procurava por sus intensiones particulares que su Magestad no viniera a Cataluña porque de no venir Su Magestad se seguía no saberse más en la Corte de los negocios de acá, de lo que el Conde quería, y que con el Vehedor General podían hazer sus comersios sobre los intereses del Rey en Cataluña, como las pólizas y recibos de granos que da el vehedor tan en daño de la hazienda real, como también en los mil doblones que benefició al Conde en la factoría de los vestidos sin pagar los derechos a la Generalidad, poniendo solamente 500 en beneficio del Rey, y otras cosillas que por notorias Vucencia no ignora como tienen quarteles hasta los palafreneros de su casa. (Albareda 1993, 82).

Atès l'intens i creixent clima d'hostilitat existent entre els ministres i oficials reials i els representants de les institucions catalanes, es fa difícil ponderar la certesa d'aquestes greus acusacions. Tot i la tensió i agressivitat que es desprèn d'aquestes representacions creuades, el procés de les Corts continuà el seu curs i el dia 14 de gener de 1702 el Rei presidí la cerimònia de clausura.

Malgrat l'aprovació definitiva dels nous ordenaments, les necessitats pròpies de l'escalada bèl·lica, l'agència amb la que actuaven els assentistes i el creixent conflicte institucional que s'esdevingué entre els oficials de la Corona i les institucions catalanes a partir de l'any 1703 acabaren dificultant molt el compliment d'aquestes disposicions. Les recurrències temàtiques dels debats que se succeïran en les noves Corts de 1705 a 1706, ja amb l'arxiduc Carles d'Àustria com a Carles III en són la prova més evident.

La continuïtat dels problemes a través d'un conjunt de reclamacions locals (1703-1704)

Tot i que el focus d'atenció dels debats constitucionals fos en els repartiments de grans i en les exempcions de drets dels gèneres de vestuaris, podem observar una clara continuació en les problemàtiques que afectaren altres sectors del proveïment militar en els anys que seguiren la clausura de les Corts.

Una bona mostra d'això es pot veure en les queixes formals fetes el dia 23 de febrer de 1703 pel veguer de Girona a la Diputació per les actuacions de l'assentista de palla de la vegueria. Els representants del veguer denunciaven que el contractista no havia acceptat comprar els 1.269 quintars de palla que els pobles de la vegueria de Girona havien aportat als magatzems reials de la ciutat pel proveïment dels cossos de cavalleria de la guarnició al preu taxat de set sous per quintar (DGC, 314). Atès que l'assentista sols s'oferia a pagar cinc sous per quintar, les autoritats locals gironines sol·licitaven a la Diputació que intercedís per fer efectiu el preu acordat per contracte inicial.

El síndic de la Diputació transmeté aquestes queixes al comte de Palma –que continuava al càrrec malgrat les acusacions de corrupció descrites –qui no dubtà en donar la raó al veguer i compel·lir a l'assentista a pagar el preu fixat en el contracte, prohibint qualsevol intent de rebaixa. Amb tot, sembla que les ordres del lloctinent no tingueren un compliment immediat atès que, un mes més tard, la mateixa Diputació es tornava a adreçar al virrei dient que els síndics gironins seguien sense una solució, convidant-lo a actuar “[...] majorment quant està en intel·ligència que de no cobrar lo valor de dita palla ne pot resultar lo retardar a pagar-se lo que estan divent per rahó del donatiu” (DGC, 333).

Per desgràcia, el dietari de la Generalitat no recull cap altra informació sobre aquest cas. Del que sí que en tenim constància és de les consideracions que el governador del Rosselló de Quinson feu de les condicions materials de la cavalleria hispànica a la frontera empordanesa, ressaltant-ne l'escassetat de

mitjans i el fet que els genets es venien l'ordi i deixaven morir les seves cavalleries de gana (Albareda 1993, 110).

Un altre exemple de xocs entre les autoritats reials, els proveïdors militars i les institucions catalanes el trobarem en els processos iniciats pel Consell de Cent contra el mestre encepador barceloní Salvador Mallol l'any 1703. El dia 10 de febrer d'aquell any, Mallol i els seus socis reberen un gran contracte per fabricar armes destinades a la infanteria i cavalleria del rei, havent d'entregar als magatzems de les Drassanes de Barcelona dos mil fusells “[...] ab sos flascos y bayonetas”, mil carabines i mil parells de pistoles.⁵

Com en la majoria dels contractes concedits fins llavors –i de manera equivalent als *asientos* de vestuaris– la Corona assegurava al proveïdor la franquesa total de drets i imposicions que caiguessin sobre els gèneres necessaris per executar la comanda. Pel que fa al sector armer, aquestes exempcions foren vitals, atès que la manufactura d'armes a la Catalunya del tombant del segle XVII es caracteritzava per una notable dispersió geogràfica, amb importants centres productors a Ripoll, Manresa o Igualada, a més del nucli barceloní (Martí, 27-28). Així doncs, per poder fer front a una comanda numèricament tan important, Mallol hauria de recórrer tant a la importació d'armes completes i acabades com de peces d'una particular complexitat tècnica com panys o canons, que sols podien ser manufacturades en grans quantitats en algun d'aquests altres nuclis productors.

D'aquesta manera, Mallol va fer arribar la seva sol·licitud de franquesa de drets al Consell de Cent el dia 5 de març de 1703. Tot i que inicialment semblava que els consellers optarien per preservar l'exempció, cinc dies després acabaren resolent negativament la seva petició

[...] atenent que la matèria proposada pot importar en lo esdevendidor considerables prejudicis als drets de la present ciutat per raho de assientos en que lo interès de la franquesa dels drets se concidera cedir no a favor de la Real Hacienda sinó dels assentistes.⁶

Tot i que l'encepador acceptà el dictamen sense formular cap apel·lació aparent, la polèmica aviat tornà a revifar-se a causa d'una nova comanda de cinc-cents fusells més i, molt especialment, pel suport sense matisos del nou virrei de Catalunya –Francisco Antonio Fernández de Velasco– a les pretensions de l'assentista. El dia 16 de gener de 1704 es tornà a reunir una junta de Consellers i assessors que entregà un informe amb els fonaments legals que sostenien la posició inicial de mantenir els drets d'entrada sobre l'assentista. En aquest document s'hi recordaven els privilegis privatis de drets concedits a la ciutat pels anteriors reis d'Aragó i com aquests entraven en conflicte amb les pretensions de Mallol i Velasco:

Esta promesa no pogué comprendre la franquesa dels drets de Vostres Excel·lències la qual per ésser de son Patrimoni separat y distinct de la Real Hazienda, ni pogué prometerlo a dit Assentista ni encara que de fet lo hagués promès per ésser de fet matèria aliena, no obligava a Vostres Excel·lències a la observansa, podent solament judicarse comprehensiva la referida promesa de aquells drets Reals y pertanyents a la Real Hazienda.⁷

⁵ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona [AHCB], Consell de Cent [CDC], Registre de deliberacions, Vol. 212, ff. 99v-100v, [05-03-1703].

⁶ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 212, ff. 107r-107v, [10-03-1703].

⁷ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 213, ff. 47v-48r i 51r-52r, [16-01-1704].

Com ja havien al·legat els Consellers en la resolució de l'any anterior, l'informe també assenyalava que l'autèntic beneficiari d'aquestes franqueses no era pas la hisenda reial, sinó el propi assentista. Per reforçar aquesta posició, els redactors presentaven l'exemple de la partida d'armes que Francesc Baixeres —un dels mestres que hauria treballat per comissió de Mallol en aquest contracte— havia entrat a Barcelona diverses armes pagant religiosament els drets demanats.⁸

En base a aquest informe el Consell tornà a sentenciar “Que però en ninguna manera se afranquesca los drets deguts a la present Ciutat per dit assentista y altres que han treballat y entrat ditas armas a la present Ciutat per compte de dit assiento”.⁹ Mentrestant, les peces anaven arribant a Barcelona.¹⁰ La rèplica de Velasco arribà gairebé un mes més tard. En un paper enviat el dia 12 de febrer de 1704, el virrei es mostrava perplex que la ciutat forcés a Mallol a pagar les 414 lliures i mitja de drets d'entrada per aquests gèneres, atès que:

[...] no podía perder el Rey esta regalía, ni enagenarla con cláusulas generales; porque este derecho es Real y no personal, y comprende no solo las cosas que corren a cargo de la Real Hacienda sino también (quando el caso lo pide) las que corren por Assentistas, Conductores y Factores a quienes Su Majestad puede comunicar esta inmunidad y exempción, que mira a tener bien assistidos y armados los Exércitos y consiguiientemente a la utilidad de los Vasallos, la conservación de los Reynos y a la total defensa de las Provincias.¹¹

En una reunió que tingué lloc una setmana més tard, tant els consellers i els seus assessors presentaren un llarg document justificatiu de la negativa del Consell a claudicar davant de les demandes virreginals.¹² En aquest escrit es recordaven novament els privilegis concedits a la ciutat des del regnat de Pere III, acompanyats d'una llarga llista d'exemples històrics que anaven des del mateix segle XIV fins l'any 1700 on l'autoritat reial o els comandants d'armes del Rei havien hagut de sol·licitar explícitament el permís del Consell de Cent per poder entrar gèneres pel proveïment de les tropes presents a Barcelona.

Aquesta fou la darrera entrada d'aquest contenciós entre el virrei i la ciutat que trobem al registre de deliberacions del Consell de Cent. Amb tot, mercès al dietari del Consell sabem que en aquell mateix mes de febrer de 1704, dos altres individus, Erasme de Lana i Fontanet i Joan Magí Barrera, també sol·licitaren franqueses “[...] per diferents musquets” (DACB, 136).

Finalment, durant aquest període també continuaren les tensions associades a l'explotació dels boscos catalans i el transport de les fustes per l'Armada. L'estiu de 1703, Juan de Goyeneche —que seguia al capdavant de la provisió de fustes, pega i quitrà per l'Armada des de 1699— elevà una dura representació al virrei de Catalunya queixant-se amargament de que la Generalitat no havia observat degudament la franquesa de drets de pas de la seva fusta des del Pirineu fins a Tortosa.¹³

Més enllà de les particularitats pròpies del proveïment, tots aquests xocs i desacords entre les autoritats reials i les diverses institucions catalanes cal entendre'ls dins del cicle de creixent tensió política i institucional que patí el Principat entre els anys 1702 i 1705 (Simon 2011, 262-280). Precisament, una de les querelles més importants tingué

⁸ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 213, ff. 47v-48r i 51r-52r, [16-01-1704].

⁹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 213, ff. 47v-48r i 51r-52r, [16-01-1704].

¹⁰ AHCB, CDC, Política-Guerra, Vol. C-III.6, Carpeta 1703, s/f, [19-11-1703].

¹¹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 213, ff. 75r-76r, [14-02-1704].

¹² AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 213, ff. 82v-84r, [21-02-1704].

¹³ Arxiu de la Corona d'Aragó [ACA], Generalitat, Sèrie N, 262, s/f, [04-08-1703].

com a protagonista passiu un dels principals assentistes de Carles II al Principat, el neerlandès Arnold de Jäger. Tot i els serveis prestats a la Corona fins llavors i que la seva activitat com a assentista pràcticament l'havia arrossegat a la fallida econòmica (Lobato, 189), el nou monarca no havia dubtat en expulsar-lo del Principat per la seva condició de cònsol de les Províncies Unides a Barcelona. Aquest fet despertà una ràpida reacció de les institucions catalanes que, a través de la Conferència dels Tres Comuns,¹⁴ s'organitzaren per defensar-lo enviant representacions al monarca i demanant l'obertura del nou Tribunal de Contrafaccions creat també durant les passades Corts. Finalment, aquesta acció coordinada acabà amb l'anul·lació de l'expulsió de Jäger (Martí, 96-106).

Com és ben sabut, l'acreixement del malestar polític i institucional aviat es convertí en un moviment insurreccional de grans proporcions a l'interior del Principat que, juntament amb les accions de les forces aliades acabaren cristal·litzant en el desembarcament de l'exèrcit encapçalat pel general anglès Peterborough i l'arxiduc Carles d'Àustria a les costes catalanes l'estiu de 1705. Finalment, tot i els afanys del virrei Velasco per mantenir l'obediència de Barcelona a Felip V, la ciutat acabà passant a mans dels austriacistes el dia 9 d'octubre (Albareda 1993, 90-215).

Noves Corts, velles problemàtiques (1705-1706)

Entre l'organització de la defensa del Principat i la coordinació dels contingents aliats que anaven arribant a Barcelona, el dia 5 de desembre de 1705 s'inauguraren unes noves Corts amb la proclamació de Carles d'Àustria llegida per Ramon Frederic de Vilana Perlas (Voltes, 81). A causa de la situació d'excepcionalitat militar, un dels principals assumptes tractats durant les Corts de 1705-1706 fou l'ordenació del proveïment de les tropes. En la reunió del Braç Militar de 3 de gener de 1706, els tractadors de Carles III sol·licitaren als membres reunits diverses dependències relacionades amb aquests aspectes:

Primo, fabricar quarteles por todas las ciudades y villas para dejar abrigadas las tropas de su magestad y assegurada la conservación de ellas. Segundo, que se dé la providencia que se requiere para fabricar armas, pólvora y balas en el Principado. Tercio, que en las plassas se subministre a las tropas de su magestad la lenya, paja y otras menudencias estiladas. [...] Quinto, que subiendo a sumas muy crecidas los vestuarios de las tropas de su magestad, espera se los darán libres de los derechos de que están cargadas otras mercaderías. (CGB, 273)

Com il·lustren els exemples vistos en les pàgines anteriors, tot i els esforços esmerçats en les sessions de Corts de 1701 i 1702, el pes de les necessitats militars i la pràctica comuna dels proveïdors i oficials reials aviat demostrà les limitacions de la legislació finalment aprovada. Així doncs, els problemes derivats dels allotjaments i la voluntat de canviar la legislació a l'entorn de les exempcions dels impostos de la Diputació sobre les robes destinades als vestuaris de l'exèrcit continuaren sent un dels principals elements de fricció entre els representants de la Corona i els de les institucions catalanes l'any 1706.

El 13 de gener, els membres del Braç Militar i els del Braç Eclesiàstic posaren en comú les respostes que donarien a la sol·licitud dels tractadors de la Cort. Mentre que

¹⁴ La coneguda com a "Conferència dels Tres Comuns" va ser un mecanisme institucional de naturalesa informal actiu entre la fi de la Guerra dels Nou Anys i la capitulació de Barcelona de 1714 que consistia en la convocatòria de reunions a parts iguals de diferents representants de les institucions que conformaven els Tres Comuns de Catalunya –la Diputació del General, el Braç Militar i el Consell de Cent– amb l'objectiu de debatre, consensuar i coordinar l'acció d'aquestes institucions matriu davant de la transgressió de la legalitat constitucional catalana per part dels oficials de l'administració reial. (Martí, 25-71).

en els primers àmbits referents a casernes, palla i pa de munició o manufactures d'armes no hi hagué massa diferències entre els Braços, pel que fa a l'exempció de drets pels vestits de les tropes, els membres del braç eclesiàstic mostraren una major atenció als precedents legals que reforçarien el manteniment dels impostos. En aquest cas, es posà èmfasi en el capítol tercer de la constitució primera acordada pel rei Ferran I l'any 1413 intitulada "De dret del General" que preservava la indemnitat del dret de cobrament de la bolla per part de la Diputació en qualsevol cas, inclosa la reial persona i, consegüentment, la roba destinada a les tropes. (CGB, 358-361).

Finalment, el dia 9 de febrer es traslladà la una resposta oficial als delegats de Carles III que, malgrat acceptar totes les peticions fetes en referència a la manufactura d'armes i en la construcció de casernes que alleugerissin la càrrega dels allotjaments, es negaren a acceptar que les robes per vestir estiguessin lliures de drets en base als arguments legals aportats pel Braç Militar. A més a més, tampoc acceptaren que el subministrament de llenya, palla i altres utensilis per les tropes es fes a través d'un repartiment per part dels pobles, "[...] havent-se experimentat los abusos y excessos comesos per los ministros y oficiales reales, que ab pretext de subvenir las tropas consumian per interés particular immensas quantitats" (CGB, 477-478).

La necessitat de construir casernes seguí essent un element de debat intens les setmanes següents atès que la manca de recursos dificultava notablement la construcció de les casernes plantejades per la nova administració. Malauradament per la població civil del Principat, els allotjaments regulars de tropes i els problemes i tensions més comunes que se'n derivaven foren una constant durant tot el conflicte successori i ni les autoritats austriacistes ni l'administració provisional borbònica foren capaces d'establir una xarxa permanent de casernes capaç d'acollir oficials i soldats fins dècades després de l'acabament de la guerra (Espino 2013).

Un cop tractat l'urgent assumpte dels allotjaments i les casernes, els conflictes a l'entorn de les franquícies de drets per les robes destinades a la producció d'uniformes de les tropes tornaren a ocupar part dels debats entre els Braços i el rei. Tot i les pressions reials, els Braços seguiren mantenint els seus arguments legals a favor del manteniment dels impostos a la figura del monarca i les seves extensions naturals. Per fer-ho recorregueren als mateixos arguments legalistes emprats tant en les Corts anteriors com els recollits pel Braç Eclesiàstic en els textos preparatoris. En ells s'hi anomena la ja esmentada constitució de Ferran I sobre els drets del General de 1413, l'observança i acceptació que els monarques precedents han fet de la dita constitució i el benefici que suposava pel reial servei que la Generalitat cobrés completament aquests drets:

[...] puix de ell se pagan los salaris dels officials de justícia, los censals encarregats per donatius fets en Corts als antecessors de vostra magestat y lo regiment que vuy allista y las obras y reparos dels càrcers reals y aterassanas [...] Y finalment, senyor, a no enclòurer-se los vestuaris de las reals tropas en la paga dels drets de la Generalitat restaria inútil lo magistrat de la Deputació, la Generalitat impossibilitada de poder contribuir al servey de vostra magestat, los acreadors del General (y entre ells tantas causas pias, pubills y viudas) privats de sos rèdits y sustento y assistits sols del desconsuelo de que censals que foren manllevats per fer serveys a sos reys y senyors y adelantar sas gloriosas conquistas quedassen subgetes a la inexhigibilitat. (CGB, 756-757).

Finalment, Carles III acabà cedint en les seves pretensions i l'article s'acceptà amb una redacció pràcticament calcada a la que s'havia fet l'any 1702. (CGB, 1192-1193).

Les concurrències amb les disposicions tancades a les Corts precedents no s'acaben aquí. A més d'aquestes disposicions, els tres Braços tornaren a sol·licitar al Rei un control més estret dels segrestos de grans i altres utensilis com la llenya o la palla que duïen a terme els assentistes de les tropes reials. La creixent presència d'unitats militars es desplegaven arreu de Catalunya i la perspectiva de noves operacions militars dins del Principat feien preveure una probable revifada dels excessos comesos per assentistes i oficials reials. Així quedà recollit en la representació conjunta dels tres Braços presentada el dia 17 de febrer de 1706, on demanaven al nou monarca que s'observés amb un major zel el Capítol 14 de les Corts de Montsó de 1553 “[...] en lo qual se disposà que vituallas ni altres qualsevols provisions no pugan ser segrestadas sinó per lo espay de dos mesos, dins del qual se haguessen de pagar a sos amos los preus corrents lo die del segrest”(CGB, 754).

Tal i com ja havia quedat legislat l'any 1702, en aquesta ocasió Carles III també acceptà les demandes dels Braços i obligà que qualsevol segrest de grans –o d'altres provisions com la llenya o la palla– hagués de ser supervisats pel batlle o jurats de la població on es fes. A banda, s'asseguraria que l'assentista que ho executés hagués de pagar per avançat el preu dels gèneres decomissats. Pel que fa als cereals, les confiscacions no podrien afectar aquells grans que cada poble designés per la seva subsistència pròpia (CGB, 875 i 1181-1182). En aquesta ocasió, no s'hi esmentava la possibilitat de que l'assentista pogués procedir amb els segrestos deixant fiances equivalents en cas que no pogués fer efectiu el pagament immediatament, com sí que ho recollia el capítol de 1702. Però sí que recollí una limitació temporal dels decomisos, que no es poden practicar durant més de vint dies. Tots aquests aspectes quedaren definitivament regulats en el capítol novè de les Corts. L'encapçalament definitiu de la redacció deixa pocs dubtes de les preocupacions i expectatives per part dels Braços que motivaren aquesta disposició:

Com se hagen experimentat grans inconvenients, los Naturals del present Principat, per causa dels segrestos de grans fets a instància del Assentista de Sa Magestat, pagant los preus de aquells molt mòdichs y sa Magestat à ell molt crescuts, causant haveri carestia de grans en dit Principat. (Constitucions 1706, 66).

Les preocupants notícies sobre l'ofensiva borbònica que arribaren a Barcelona entre finals del mes de febrer i principis del mes de març foren l'eina de pressió decisiva que motivà el ràpid tancament de les Corts que es donà el dia 31 de març a la capella de Sant Jordi del palau de la Diputació (Voltes, 85-86).

Com ha assenyalat encertadament Joaquim Albareda, tot i la renovació i ampliació de les consecucions legals assolides pels Braços els anys 1701-1702 en els àmbits estudiats, la materialització de la majoria de disposicions no es pogué dur a terme a causa de l'excepcionalitat militar dels anys que seguiren a les Corts de 1705-1706 i el desenllaç final del conflicte successori (Albareda 2010, 184). Ben aviat, les puixants necessitats militars austriacistes i les fallides del sistema logístic aliat provocaren allò que tant temien els Braços, un repunt en els excessos comesos per les pròpies tropes de Carles III sobre la població civil del Principat en l'àmbit dels allotjaments i de la provisió de grans, palles, llenya i altres utensilis. Les nombroses queixes per aquests problemes fetes pels consells locals a la Diputació entre els anys 1706 i 1712 en són un testimoni ben evident (DGC, 727, 838-839, 859, 865-867, 880-881, 908, 925, 928, 930, 934, 1127, 1272 i 1276).

Conclusions

Durant els primers anys del segle XVIII hi hagué un esforç conscient i actiu per part de les institucions catalanes per tal de mitigar o acabar amb alguns dels principals excessos i amb les càrregues més oneroses que havien causat a la població del Principat durant més de mig segle de guerra quasi contínua. Per fer-ho, empraren diversos dels mecanismes al seu abast. Amb tot, la doble convocatòria de Corts succeïda el 1701-1702 i el 1705-1706 fou la principal plataforma per dur a terme aquestes reclamacions i per obtenir una deguda satisfacció conjunta de les seves propostes.

Un dels primers cavalls de batalla dels Braços, la Diputació i el Consell de Cent fou la necessitat de regular les confiscacions i compres forçoses de grans i utensilis per part dels contractistes del Rei. Per altra banda, l'augment notable de les necessitats militars generada per les campanyes militars de Carles II –i per la creació de noves unitats amb l'arribada de Felip V– suposà un creixement de la producció per l'exèrcit a Catalunya i de l'entrada de diversos agents econòmics locals en aquest sector del negoci. Alhora, el canvi dinàstic també afavorí una major presència de proveïdors francesos, castellans o navarresos per terres catalanes, essencialment en sectors com el de l'explotació forestal o el de la manufactura de vestuaris. Amb l'alça de la contractació, la manifesta incompatibilitat entre les franqueses impositives garantides pels *asientos* de provisió i els drets de cobrament d'impostos propis de la Diputació del General o del Consell de es convertí en un gran element de fricció institucional.

Tant en l'àmbit dels segrestos de grans com en el de les exempcions impositives, els representants de la Terra al·legaren la il·legalitat d'aquestes pràctiques en base a la transgressió de les Constitucions i els Usatges, però també denunciaren les males pràctiques de proveïdors i oficials, que procuraven rebaixar els preus taxats de manera irregular o s'enriquien malversant els diners estalviats a la Hisenda del Rei.

Malauradament, tot i els aparents èxits legislatius assolits en ambdues Corts, la creixent tensió política i institucional entre els anys 1702 i 1705 –de la que aquestes demandes també en foren un potent motor– així com el retorn a un estat d'excepcionalitat bèl·lica amb l'aixecament austriacista de 1705 i l'entronització de Carles III provocaren evidents incompliments i mancances en el compliment de les resolucions preses, així com una continuïtat de les males pràctiques i dels excessos comesos sota l'empara de la necessitat militar.

Obres citades

- Albareda, Joaquim. *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*, Barcelona: Crítica, 2010.
- . *Els catalans i Felip V: De la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona: Vicens Vives, 1993.
- Andújar, Francisco. *El sonido del dinero: monarquía, ejército y venalidad en la España del siglo XVIII*, Madrid: Marcial Pons, 2004.
- Aquerreta, Santiago. *Negocios y finanzas en el siglo XVIII: La familia Goyeneche*, Pamplona, EUNSA, 2001.
- Bartolí, Jaume. "La cort de 1701-1702: un camí truncat." *Recerques* 9 (1979): 57-75.
- Castellví, Francisco de. *Narraciones históricas*. Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada, 2002. 4 vols.
- Constitucions, capítols, y Actes de Cort, fetas, y atorgats, per la S.C.R. Magestat del rey nostre senyor Don Carlos III rey de Castella, de Aragó, Comte de Barcelona, &c. En la Cort celebrà als Cathalans, en la Ciutat de Barcelona, en la casa de la Deputació del General de Cathalunya, en lo any de 1706*. Barcelona: Impremta de Rafael Figueró, 1706.
- Constitucions y altres drets de Catalunya, compilats en virtut del capítol de cort LXXXII, de las corts per la S.C. y R. Majestat del Rey Don Philip IV. nostre Senyor celebradas en la ciutat de Barcelona any MDCCII*. Barcelona: Impremta de Joan Pau Martí i Josep Llopi, 1704.
- Cort General de Barcelona (1705-1706). Procés familiar del braç militar* [CGB]. Barcelona: Parlament de Catalunya i Generalitat de Catalunya, 2016.
- De la Fuente de Pablo, Pablo. *Tu Regere Imperio Fluctus Hispanie Memento: La aportación extranjera a la construcción naval dieciochesca. Una perspectiva comparativa y diacrónica*. A Coruña: Universidade da Coruña/Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 2020.
- Dietari de l'Antich Consell Barceloní* [DACB]. Barcelona: Institut Municipal d'Història, 1971. vol. 24.
- Dietaris de la Generalitat de Catalunya* [DGC]. Barcelona: Generalitat de Catalunya i Departament de la Presidència, 2007. vol. 10.
- Espino, Antonio. *Las guerras de Cataluña. El teatro de Marte (1652-1714)*, Madrid: Edaf, 2014.
- . "Civils i militars a la Catalunya de la Guerra de Successió. La problemàtica dels allotjaments de tropes. (1706-1713)." A Jaume Dantí, Xavier Gil & Ida Mauro eds. *Actes del VII Congrés d'història moderna de Catalunya. Catalunya, entre la guerra i la pau: 1713, 1813* Barcelona: Universitat de Barcelona, 2013. 51-70.
- . "Ejército y sociedad en la Cataluña del Antiguo Régimen: el problema de los alojamientos (1653-1689)." *Historia Social* 7 (1990): 19-38.
- . "La burguesía catalana y la guerra (1680-1697)." A Luís Miguel Enciso Recio ed. *La burguesía española en la Edad Moderna*. Valladolid: Publicaciones de la Universidad de Valladolid. 1996. 1409-1425. vol. 3.
- . *Cataluña durante el reinado de Carlos II. Política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*. Bellaterra: Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1994.
- Fajal, Sebastià. "El Rosselló i els rossellonesos davant la Guerra de Successió." *Afers* 20 52 (2005): 557-579.
- Ferro, Víctor. *El dret públic català: Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo, 1987.

- Ferré Gispets, David. *Exèrcit i negoci. El proveïment militar a Catalunya durant el regnat de Felip V (1700-1746)*. Tesis doctoral dirigida per Antonio Espino López i Antoni Simon i Tarrés, Universitat Autònoma de Barcelona, 2023.
- Garcia Espuche, Albert. *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*. Vic: Eumo Editorial, 2005.
- Hernández, Bernat. *Fiscalismo y finanzas en la Cataluña moderna. La fiscalidad catalana en época de Felipe II*. Barcelona: Taller de Estudios Hispánicos e Hispanoamericanos, 2003.
- Lalinde, Jesús. "Las Cortes de Barcelona de 1702." *Anuario de Historia del Derecho Español* 62 (1992): 7-46.
- Lobato, Isabel. *Compañías y negocios en la Cataluña preindustrial*. Sevilla: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Sevilla, 1995.
- Martí, Eduard. *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714). Una institució decisiva en la política catalana*. Vilassar de Mar i Lleida: Pagès editors i Fundació Ernest Lluch, 2008.
- Martí, Ricard. *Cataluña, armería de los Borbones: las armas y los armeros de Ripoll, Barcelona, Manresa, Igualada-- de 1714 a 1794*. Barcelona: Miguel A. Salvatella, 2004.
- Oliva, Benet. *La generació de Feliu de la Penya. Burgesia mercantil i Guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 2001.
- Simon, Antoni. *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2011.
- Torras, Jaume. *La Catalunya atlàntica. Aiguardent i teixits a l'arrencada industrial catalana*. Vic: Eumo, 2004.
- Voltes, Pedro. *Barcelona durante el gobierno del archiduque Carlos de Austria, 1705-1714*. Barcelona, Instituto Municipal de Historia, 1963. vol. 2.